

Hoofdstuk 9

WERKDOELEN VOOR SCHRIJVEN

1 Levensechte schrijfsituaties

1.1 Levend schrijven. In het dagelijkse leven schrijven we om heel verschillende redenen; bijvoorbeeld omdat we bang zijn iets te vergeten (a), als het afgesproken is (b), omdat er iemand op ons antwoord wacht (c), om iets vast te leggen voor later (d), omdat we ons standpunt bekend willen maken (e), omdat we informatie willen vastleggen en doorgeven(f), omdat we boos, verdrietig of juist heel blij zijn en dat willen opschrijven (g):

- boodschappenlijstje of brainstormlijstje als we gezamenlijk plannen maken (a);
- aantekeningen tijdens een vergadering (a) en later het officiële verslag (b);
- aantekeningen, samenvatting maken van studiemateriaal (a) (d);
- een brief of een e-mailbericht wacht op antwoord (c);
- een dagboek bijhouden (d) (g);
- ingezonden brief naar een krant (e);
- schriftelijk verslag, rapport (a) (b) (e) (f)
- gedicht (g) (c).

1.2 Toewerken naar mooie eindproducten. Om ongeveer dezelfde redenen schrijven kinderen als we maar zorgen voor levensechte schrijfsituaties, waarin ze schrijven voor zichzelf, voor elkaar en voor andere lezers, waarin steeds wordt toegewerkt naar mooie eindproducten:

- verteltekstenboek en klassendagboek;
- schoolcorrespondentie;
- klassen- en schoolkrant;
- voorbereiding en verslaglegging van de klassenvergadering;
- wo-studies, spreekbeurten, boekpresentaties, waarbij aantekeningen, samenvattingen en werkstukken geschreven worden;
- toewerken naar een toneelpresentatie, een tentoonstelling, een nieuwe gedichtenbundel.

1.3 Al doende corrigeren. Hoe je leesbare, mooie en correcte teksten schrijft, hoe je nog duidelijker onder woorden kunt brengen dan je al deed – dat zijn allemaal zaken die op een heel vanzelfsprekende manier aan de orde komen. In de tekstenkring, in de werkbepreking voorafgaande aan de publicatie van klassen- en schoolkrant, voor het verzenden van de correspondentie, enzovoorts. Voordat de tentoonstelling over een wo-thema wordt opengesteld voor andere klassen en ouders moeten eerst alle bijschriften gecontroleerd zijn op leesbaarheid, duidelijkheid en correcte taal en spelling. De tweejaarlijkse gedichtenbundel wordt niet gepresenteerd en gepubliceerd voordat we het erover eens zijn dat onze mooie gedichten er mooi in staan: zonder fouten, aantrekkelijke lay-out.

Taal- en spellingcorrectie vindt dus allereerst al doende plaats. Toch zal blijken, bijvoorbeeld uit observaties van de leraar of tijdens de tekstbesprekingen dat bepaalde stijl-, spelling-, interpunctie-, tekstindelingskwesies voor enkelen, een groepje, een groot deel van de groep te moeilijk zijn, of dat de regels wel gesnapt worden maar dat die niet worden toegepast of niet bekliven, het wil maar geen tweede natuur worden. Dan is cursorisch werken, of extra oefenmateriaal doorwerken, individueel, in groepjes, klassikaal op zijn plaats.

1.4 *Taalgenres voor het schrijfonderwijs*. Hoe stellen we ons levensecht schrijfonderwijs concreet voor? Zoals in hoofdstuk 4 is aangegeven: door taalgenres te kiezen, in dit geval schrijfgeslacht, waarvan we vinden dat we ze onze leerlingen moeten aanbieden en waarbij we ernaar streven dat onze leerlingen ze zo goed mogelijk leren beheersen.

Om een veelzijdige taalontwikkeling te waarborgen is een veelzijdig aanbod nodig, waarbinnen de drie belangrijke taalfuncties aan bod komen. Bij het ene geslacht ligt het accent op *ordening*, bij een andere op *communicatie*, bij weer een andere op *expressie*.

2 De noodzakelijke schrijfvaardigheden

2.1 *Schrijfgeslacht en schrijfvaardigheden*. Net als bij lezen veronderstelt het kunnen schrijven en verzenden of publiceren van een tekst de beheersing van een aantal schrijfvaardigheden. En net als bij het lezen willen we die vaardigheden zoveel mogelijk in levensechte taalgebruikssituaties aanbieden, laten ervaren en oefenen.

Anders gezegd, de beheersing van de vaardigheden gaat niet vooraf aan de toepassing bij bepaalde schrijfgeslacht, maar andersom, al doende maken de kinderen zich de vaardigheden eigen. Maar voor individuele begeleiding, instructie en cursorisch oefenen - individueel of in groepjes of klassikaal - is wel degelijk ruimte in het ritmisch weekplan.

2.2 *Schrijfstrategieën*. We willen de kinderen leren zo persoonlijk mogelijk te schrijven, wars van clichégedachten en clichéformuleringen. Dat wordt gestimuleerd door het schrijven van VRIJE TEKSTEN waarvan er elke week enkele worden besproken. De inhoud van de besproken teksten kan aanleiding zijn tot verdere verdieping in vervolgactiviteiten van wereld-oriënterende, kunstzinnige, wiskundige of levensbeschouwelijke aard. Dat geeft kinderen het vertrouwen dat schrijven zinvol is: er wordt iets mee gedaan.

Daarnaast komen tijdens de tekstbespreking allerhande taalkundige zaken aan de orde. En ook die kunnen aanleiding zijn voor verdere verdieping of extra oefening om gaandeweg van ontluikende geletterdheid, via beginnend schrijven en gevorderd schrijven uit te groeien tot geoefend schrijver/lezer. Dat lukt het best als kinderen de zinvolheid van corrigeren en oefenen leren inzien.

Dat inzicht en die motivatie ontstaan bijvoorbeeld in een levensechte correspondentie, want afgezien van teksten van puur persoonlijk gebruik (dagboek, kladje met aantekeningen) schrijf je om gelezen te worden. En in de praktijk blijkt dat je beter gelezen wordt naarmate je meer rekening houdt met de lezer, de lezer het gevoel geeft dat je hem respecteert.

2.3 *Respect voor de lezer*. Respect voor de lezer wordt duidelijk uit:

- DE INHOUD: bij onderwerps- en woordkeus hou je rekening met de beoogde lezer(sgroep).
- UITNODIGENDE VORMGEVING: lay out, bladspiegel, illustratie, lettertypen.
- HELDERE TEKSTOPBOUW: alinea-indeling, zinsbouw, formulering, woordkeus.
- CORRECTE TEKSTVERZORGING: Codes voor spelling en interpunctie kennen en beheersen.
- TEKSTPRODUCTIE: Leesbaar handschrift, tekstverwerken, taaldruktechnieken.

2.4 *Spelling*. Het spellingsonderwijs binnen *levend taalonderwijs* is niet klassikaal-systematisch maar functioneel en individualiserend. Dat wil zeggen: Spelling leer je al doende in realistische taalgebruikssituaties. Zo ontwikkelt zich een 'spellingsgeweten': kinderen beseffen dat een correcte spelling functioneel is. Immers, als je een brief verstuurt of een

poëzieposter ophangt, wil je niet dat de aandacht afgeleid wordt door spelfouten. Spellingsinstructie wordt niet gestuurd vanuit een methode of spellingsleergang, maar op basis van observatie en foutenanalyses: wie heeft welke uitleg, oefening, begeleiding nodig? (Zie de toelichting en uitwerking bijlage 7).

2.5 Handschriftontwikkeling. Als we het leren lezen en schrijven zoveel mogelijk gelijk op willen laten lopen, ligt het voor de hand die twee zoveel mogelijk op elkaar af te stemmen, ook in de vormgeving van leesletters en schrijfletters. Dat pleit voor een schriftsoort met een schrijfletter die de vorm van de leesletter zo dicht mogelijk benadert, namelijk het *normschrift* (zie voor een toelichting en uitwerking bijlage 8).

3 Schrijfgenres: accent op ordening

3.1 Schrijfgenres. Bij de volgende genres ligt het accent op ontwikkeling van de taalfunctie ordening. Teksten in de eerste plaats bedoeld om iets vast te leggen. Van lijstje tot werkstuk. Ze worden toegepast bij de voorbereiding of de presentatie van individuele of groepsstudies.

- LIJSTJE voor boodschappen, werkafspraken, aandachtspunten voor spreekbeurt.
- SAMENVATTING van een artikel, hoofdstuk, boek voor zelfstudie, proefwerk.
- SCHEMA: idem.
- VERSLAG: van een gesprek, een discussie, een gebeurtenis, een experiment, een wedstrijd, een schoolavond.
- WERKSTUK: de schriftelijke neerslag van een individuele of groepsstudie in wo-kader.

Uit deze groep is voor *Werkstuk maken* een leerlijn uitgewerkt.

3.1.1 LEERLIJN WERKSTUK MAKEN

Werkdoel
1. De kinderen krijgen steeds meer plezier in experimenteren, het doen van onderzoek en studeren.
2. Ze willen de uitkomsten doorgeven aan anderen en leren fasegewijs een werkstuk maken. Fase 1: een tekening met tekst van de juf; fase 2 een geïllustreerde tekst in omslag; fase 3: een geïllustreerd verslag van enkele hoofdstukjes; fase 4: een werkstuk (album), dat zo mogelijk ook op het net beschikbaar komt.
3. Dat werkstuk voldoet aan enkele inhoudelijke en aan vormgevingseisen (zie voorbeeld).

	Fase 1	Fase 2	Fase 3	Fase 4
LEVENSECHTE SITUATIES	1. WO-studie. 2. Experimenteren: zandtafel, meet- en weeghoek. 3. Buitenwerk. 4. Observatiekring	1-4 Idem + ontdekkisten. 5. Informatieve boekjes en beeldencyclopedie in leeshoek.	1-4. Idem + verslagkring, spreekbeurt. 5. Idem + bronnen en naslagwerken. 6 Veld- en buurtonderzoek.	1-6 Idem. 7. Publiceren op eigen website, die van de school of www.dwk.nl .
LEESHOUDING	Leergierig.	Leergierig.	Idem.	Idem + oordelend.
LEESVAARDIGHEID	1. Ontluikend. Juf leest voor. 2. Zelf: prentenboeken bekijken in de luisterleesboekenhoek.	1. Beginnend. 2. Idem + eenvoudige informatieve teksten.	1. Gevorderd. 2. Naslagwerken, informatieve boekjes.	1. Geoefend. 2. Idem + leerboeken.
LEESSTRATEGIE		Globaal en intensief lezen.	Verkennd, scannend lezen, intensief lezen.	Idem.
STUDIEHOUDING	1. Actief, ondernemend. 2. Onderzoekend: experimenteren. 3. Bewegwijzering in lokaal gebruiken: pictogrammen.	1. Idem. 2. Idem. 3. Idem + woordaanduidingen.	1. Idem + planmatig. 2. Veldonderzoek. 3. De weg weten in mediatheek. 4. Bronnen raadplegen: schriftelijk en internet.	1. Idem + doelgericht vanuit onderzoeksvraag.
STUDIETECHNIEK	1. Buitenwerk, kabouterpad, onder leiding van leraar. 2. Het willen lezen en duiden van plaatjes, prenten, pictogrammen.	1. Idem + schoolomgeving. 2. Idem + begin tekstverkenning. 3. Beeldwoordenboek, beeldencyclopedie leren hanteren. 4. Begin alfabet hanteren.	1. Groepswerk veldonderzoek, interviewen, aantekeningen. 2. Tekstverkenning toepassen. 3. Naslagwerken hanteren. 4. Uit schriftelijke bronnen en internet info selecteren en markeren.	1. Idem + camera + bandopnemer. 2. Idem + leesstrategie kiezen, gebruikmaken van inhoudsopgave, indeling, titel en ondertitel en subtitels, illustraties en typografische kenmerken. 3-4 Idem + samenvatten, schematiseren.
TEKSTOPBOUW WERKSTUK	Experiment, onderzoekje, spel, buitenwerk mondt uit in een tekening met ondersteunende tekst.	Idem in een eigen, geïllustreerde tekst, gevat in een omslag. Geschreven en/of geprint, met gebruikmaking van druktechniek.	Een geïllustreerd verslag van enkele hoofdstukjes (inleiding, kern en slot) in een omslag. Met druktechnieken en/of kalligrafie.	Een werkstuk dat aan enkele inhoudelijke en vormgevingseisen voldoet. Zie voorbeeld.
SCHRIJFVAARDIGHEID	1 Ontluikend. 2. Juf schrijft wat het kind beschrijft: dingen, voorvallen. 3. Zelf: eigen naam.	1. Beginnend. Idem schriftelijk verslaan eigen onderzoek, excursie.	1. Gevorderd. Teksten van derden samenvatten in eigen woorden	1. Geoefend. Idem uitwerken interviews. Aantekeningen maken.

ZINSBOUW EN SPELLING	1. Voorbeeld juf: vertellen en voorlezen. 2. Verteltekstenkring.	1-2 Idem. Bewustwording van af-spraken in geschreven taal. 3. Letterbewustzijn en woordbeeld: computer, stempelen, linkprint	1-3 Idem + tekstenkring. 4. Cursorisch spellen, werk- en oefenkaarten. 5. Tekstbespreking. Variatie: woordkeus, zinsdeelvolgorde, verbindingen tussen zinnen.	1-5 Idem + Tekstbespreking: variatie in stijl en toon (aangepast aan publiek), zinslengte, enkelvoudig/samengesteld, verbindingen tussen alinea's en tussen paragrafen met behulp van functiewoorden.
HANDSCHRIFT EN LAY-OUT	1. Voorbereidend. Ritmische patronen met beweging en muziek. 2. Tekst van de leraar, ondersteunt de tekening.	1. Idem + randversiering + cursorisch letters oefenen. 2. Zelfgeschreven tekst (met steun leraar) ondersteunt tekening of foto. 3. Aandacht voor bladspiegel	1. Voortzetting cursorisch schrijven. Begin kalligrafie. 2. Idem. Zelfstandig. 3. Idem + leesbaarheid.	1. Ontwikkeling eigen handschrift. 2. Kalligrafie voor omslag
TEKST-VERWERKING EN LAY-OUT	1. Spelenderwijs computer verkennen.	1. Idem + letters, woorden, zinnetjes. 2. Typen. Bewaren opslaan van documenten.	1. Idem + teksten. Corrigeren, instellen lettertype en lettergrootte. 2. Tekstomloop, knippen, plakken, opslaan in mappen.	1. Teksten in Word kunnen typen, opmaken. 2. Scans, digitale foto's, schema's en grafieken opnemen en opslaan. 3. Esthetiek: beeldbewerking.
TAAL-BESCHOUWING BEGRIPSKENNIS	1. Letter, woord, zin, plaatje pictogram.	1. Idem + regel, alfabet, tekst, titel, randversiering, bladspiegel, omslag. 2. Beeldwoordenboek, onderzoek, druktechniek.	1. Idem+ verslag, inleiding, kern, slot, hoofdstuk, hoofdstuktitels, lay-out, lettertype, kalligrafie, tekstverwerkingsbegrippen. 2. Bronnen: zoekmachine, naslagwerken, atlas, encyclopedie. 3. Tekstverkenning: hoofdzaak, bijzaak. 4. Zinsbouw, woordkeus, synoniemen, zinsverband, alinea.	1. Idem+ werkstuk, paragraaf, paragraaftitels, subtitels of kopjes, onderschrift, grafiek. 2-3. Idem + schema, register, legenda, index, catalogus, zoekwoord, trefwoord. 4. Idem + functiewoorden: verbindings-, verwijfs- en signaalwoorden, toon en stijl, tekstverband.
SCHOOLEIGEN MATERIALEN LEERLIJNEN, ECT.				

4 Schrijfgenres: accent op communicatie

Bij de volgende genres ligt het accent op ontwikkeling van de taal functie communicatie. We onderscheiden twee groepen: een waarin het gaat om het doorgeven van informatie en een waarin je meningen, opvattingen, gevoelens kenbaar maakt.

4.1 Schrijfgenres (informatie). Eerst een aantal genres bedoeld om informatie door te geven.

- Als een **VERSLAG** (voor de schoolkrant) of een **WERKSTUK** (digitale werkstukkenkast) gepubliceerd worden, vallen ze ook onder deze rubriek en worden aan vormgeving, tekstopbouw, -verzorging en -productie andere eisen gesteld (zie 2.3).
- **BIJSCRIFTEN**. Bijvoorbeeld bij geëxposeerde voorwerpen.
- **ZAKELIJKE BRIEF**. Om bij een instelling informatie te vragen voor een project, bijvoorbeeld. Onderscheidt zich van de persoonlijke brief in vormgeving en register (woordkeus).
- **CIRCULAIRE**. Een verzoek aan de buurtgenoten om spulletjes voor de rommelmarkt.
- **AFFICHE**. Op plakborden en bij winkels in de buurt om de aandacht te vestigen op de jaarlijkse theaterproductie.
- **UITNODIGING**. Aan de ouders om de uitvoering bij te wonen.
- **ARTIKEL**. Voor de schoolkrant.
- **INTERVIEW**. Idem.

Deze vormen worden beoefend bij wo-projecten, studies, schoolkrant, schoolexposities. Hier volgt de uitwerking van de leerlijn brief schrijven.

4.1.1 LEERLIJN BRIEFSCHRIJVEN

Werkdoel

1. Kinderen kunnen een brief schrijven om bij een bedrijf of instelling informatie op te vragen.
2. De brief voldoet aan aangegeven briefconventies en aan eisen van tekstverwerking, lay-out, compositie, taal, stijl, woordkeus, spelling (zie voorbeeld).

	Fase 1	Fase 2	Fase 3	Fase 4
--	---------------	---------------	---------------	---------------

LEVENSECHE SITUATIES	1. Kaartjes. Juf schrijft. 2. Schoolcorrespondentie. 3. Andere wenskaarten.	1. Idem + zelf proberen. 2. Idem + individueel + groepsbrief. 3. Idem.	1. Idem. Geheel zelfstandig. 2. Idem + mailen, chatten. 3. Informatie aanvragen.	1. Idem. 2. Idem. 3. Idem.
LEESASPECTEN	Zie de <i>Leerlijn Brief Lezen</i> .	Idem.	Idem.	Idem.
SCHRIJF-VAARDIGHEID	Ontluikend. Juf schrijft. Zelf: eigen naam.	Beginnend. Idem + zelf adresseren + briefjes.	Geoefend. Zelfstandig corresponderen.	Idem.
ZINSBOUW EN SPELLING	1. Kringen. 2. Vertellen / voorlezen. 3. Verteltekstenkring.	1, 2, 3. Idem. 4. Oefenen op computer.	1,2,3,4 Idem + teksten-kring + werkkaarten. 5. Cursorisch	Idem.
HANDSCHRIFT EN LAY-OUT	1. Voorbereidend. 2. Lettermateriaal.	1. Idem + regelmatig oefenen 2. Schrijfletters oefenen.	1. Idem + kalligrafie. 2. Voortzetting. 3. Zie voorbeeldbrief Fase 3.	1. Idem. 2. Eigen handschrift. 3. Idem + voorbeeldbrief Fase 4.
TEKST-VERWERKING EN LAY-OUT	1. Computer verkennen.	1. Idem + letters, woorden, zinnetjes. 2. Tekstverwerkingsmogelijkheden.	1. Idem + tekstjes. 2. Idem + toepassen. 3. Zie voorbeeldbrief Fase 3.	1. Idem. 2. Idem. 3. Zie voorbeeldbrief Fase 4.
BRIEF CONVENTIE	1. Voor- en achterkant wenskaart.	1. Idem + adres en afzender.	1. Idem bij brieven + envelop. 2. Zie voorbeeld.	1. Idem. 2. Idem + register (zie hfst 10.3.6) 3. Zie voorbeeld.
DATUMKENNIS	1. Weer- en datum-, plan- en takenbord. 2. Verteltekstenboek. 3. Kalender.	1-3. Idem.	1-3 Idem. 4. Klassendagboek.	1-4. Idem. 5. Schoolagenda.
TAAL-BESCHOUWING BEGRIPSKENNIS	1. Wenskaart, post, naam, adres.	1. Idem+ afzender, brief, envelop, correspondentie.	1. Idem + plaats, datum, aanhef, ondertekening. 2. Soorten brieven en kaarten: persoonlijk, zakelijk, felicitatie, rouw, uitnodiging.	1. Idem + inleiding, kern, afsluiting, lay-out. 2. Idem + registersverschillen.
SCHOOLEIGEN MATERIALEN LEERLIJNEN, ETC.				

4.2 *Schrijfgenres (meningen, gevoelens)*. Dan nu de groep waarin het kenbaar maken van meningen en gevoelens het voornaamste communicatiedoel is:

- **PERSOONLIJKE BRIEF**. Vrijer van vorm, inhoud, register dan de zakelijke brief.
- **VERHAAL** over persoonlijke ervaringen.
- **BETOOG**. Een met argumenten onderbouwde mening over een bepaald onderwerp. Kan een artikel of een ingezonden stuk zijn.
- **RECENSIE**. Een persoonlijke maar beargumenteerde beschouwing over een boek. Kan een rol spelen bij de leeskring of de boekpresentatie.

Uit deze groep is *Vrije tekst schrijven* in een leerlijn uitgewerkt.

4.2.1 LEERLIJN VRIJE TEKST SCHRIJVEN

Werkdoel

1. Kinderen schrijven regelmatig (zeker eenmaal per week) hun ervaringen, gevoelens, fantasieën, meningen op in een vrije tekst, waarbij ze vrij zijn in het kiezen van het onderwerp, de vorm en het moment van schrijven.
2. Ze lezen hun teksten, als die daarvoor geschikt is, voor in de tekstenkring, waar ze besproken worden.
3. De tekstbespreking kan aanleiding zijn tot verdieping in vervolgactiviteiten van allerlei aard: wereldoriënterend, levensbeschouwelijk, wiskundig, kunstzinnig, taalkundig- redactioneel.
3. Na bespreking en tekstcorrectie bereiken de teksten, in een verzorgde lay-out, via correspondentie en klasse- of schoolkrant een breder publiek.

	Fase 1	Fase 2	Fase 3	Fase 4
LEVENSECHE SITUATIES	1. Vertelkring: belevenissen, voorvallen, dromen, fantasieën. 2. Belevissen, etc. tekenen.	1. Idem + andere kringen. Ook beschrijven gevoelens. 2. Idem + schrijven, stempelen.	1. Idem + gevoelens, meningen, argumenten.	1. Idem.
SCHRIJF-VAARDIGHEID	1. Ontluikende geletterdheid: wat je zegt of wat je wilt bewaren, kun je opschrijven, vastleggen. 2. Kind vertelt en tekent zijn verhaal. 3. Juf schrijft in bijzijn van het kind de tekst bij.	1. Beginnende geletterdheid: woordherkenning. 2. Idem + kind schrijft steeds vaker zelf woorden en zinnen in of bij de tekening. 3. Juf vult aan, maakt zinnen. Kind gaat naschrijven of stempelen.	1. Gevorderde geletterdheid: in zinnen een samenhangende tekst schrijven 2. Kinderen schrijven zelfstandig teksten. 3. Van ontwerp naar netversie met behulp van medeleerlingen en leraar.	1. Gevorderde geletterdheid: in zinnen, alinea's een samenhangende tekst schrijven. 2. Idem. 3. Idem.
LEES-VAARDIGHEID	1. Ontluikende geletterdheid: wat je hebt geschreven, vastgelegd kun je laten horen/herleven door te lezen. 2. Kind vertelt in de tekstenkring over tekening/tekst. Juf leest bijschrift.	1. Beginnende geletterdheid. 2. Kind leest zijn tekst al dan niet met hulp voor. 3. Gesprek over de inhoud in de tekstenkring.	1. Gevorderde geletterdheid. 2-4. Minimaal eens per week tekstenkring: voorlezen, bespreking van de inhoudelijke aspecten.	1. Gevorderde geletterdheid 2-4. Idem.
TEKSTOPBOUW	1. Verhalen zijn echt of niet echt gebeurd.	1. Idem: fantasie en werkelijkheid. 2. In tekstbespreking of individueel: aandacht voor samenhang, titel kiezen 3. Aandacht voor vast houden aan een onderwerp.	1. Er zijn verschillende tekstsoorten. 2. Idem + driedeling van tekst: begin, kern met climax, slot met afloop of conclusie. 3. Aandacht voor verband tussen zinsdelen, tussen zinnen met verwijzen en verbindingswoorden.	1. Idem+afhankelijk van doel. 2. Idem+ alinea, kernzin. 3. Verband tussen alinea's met behulp van signaalwoorden. 4. Volledigheid, chronologie, logica, consequent gebruik tijdsvormen.
ZINSBOUW EN SPELLING	1. Essentieel: het goede voorbeeld van een taalrijke leraar: vertellen, instructie, voorlezen. 2. Kind wordt zich ervan bewust dat we klanken, woorden en zinnen gebruiken.	1. Idem. 2. Idem. Bewustwording: we vertellen, schrijven in zinnen. 3. Er zijn spellingsregels. Oefenen, ook mbv computer, stempelen, linkprint. 4. Zinsbouw: enkelvoudige zinnen schrijven.	1. Idem + medeleerlingen. 2. Idem + variatie in zinnen, in zinsbouw, woordkeus, in volgorde van de zinsdelen. 3. Spelling: individueel cursorisch 4. Tekstcorrectie met medeleerlingen en leraar.	1. Idem. 2. Idem + aandacht voor congruentie van onderwerp en persoonsvorm 3. Idem (Zie bijlage 7). 4. Idem. 5. Aandacht voor figuurlijk taalgebruik, beeldspraak, clichés, uitdrukkingen, spreekwoorden.

5 Schrijfgenres: accent op expressie

5.1 Schrijfgenres. Bij de volgende genres ligt het accent op ontwikkeling van de taalfunctie expressie. Teksten waarin niet alleen informatie, gevoelens en meningen worden doorgegeven, maar waarin ook met het taalmateriaal zelf wordt gespeeld: met woorden, betekenissen, beeldspraak, klank, typografische vormgeving. Teksten dus met een artistieke inslag.

- FANTASIEVERHAAL.
- TAALSPELLETJES als rijmen, woordkettingen, beeldwoorden, woordassociaties. Deze kunnen als opmaat en voorbereiding dienen voor rijmpjes en gedichten maken.
- AFTELRIJMPJES. Eerst variaties op bestaande, daarna op een aangegeven ritme zelfbedachte aftel- en andere spelversjes. Tevens voorbereiding op allerlei dichtvormen.
- STAPELGEDICHT, KETTINGGEDICHT, ELFJE, HAIKU.
- SINTERKLAASGEDICHT, RONDEEL, LIMERICK, VRIJ VERS.

Uit deze groep is *gedichten schrijven* in een leerlijn uitgewerkt.

5.1.1 LEERLIJN GEDICHTEN SCHRIJVEN

Werkdoel
1. De kinderen kunnen volgens de regels van het genre deze gedichten schrijven: <i>Elfe / Kettinggedicht / Aftelrijmpje / Haiku / Limerick / Vrij vers</i> (zie voorbeeldteksten).
2. Ze stellen aan het eind van groep 8, ter afsluiting van hun schooltijd, een mooi vormgegeven groepsbundel samen.

	Fase 1	Fase 2	Fase 3	Fase 4
LEVENSECHE SITUATIES	1. Ochtendkring: openingsrijm of -lied zeggen/zingen. 2. Tussendoortjes: taalspelletjes, rijmen. 3. Eindkring: afsluitend gedichtje of lied zingen. 4. Spelles: speel- en aftelversjes leren en spelen, klappen, rijmpjes opzeggen. 5. Muziekles: liedjes leren zingen en klappen. 6. Boekenhoek: luisterboeken. 7. Werkles: rijmlootjes + vrije tekening. Juf schrijft bij.	1. Idem. 2. Idem + woordkettingen. 3-4. Idem. 5. Leeskring: gedichtje opzeggen, voordragen. 6. Idem + rijmprentenboeken. 7. Idem + zelf woorden bijschrijven, stempelen + door juf gekopieerde teksten illustreren, nastempelen.	1. Idem. 2. Idem + associëren. 3-4. Idem. 5. Leeskring: gedichten voorlezen, voordragen, toelichten. 6. Gedichten voor de leeskring voorbereiden. 7. Individueel en in groepjes gedichten schrijven.	1. Idem. 2. Idem + woordkettingen, associëren. 3-4. Idem. 5. Idem + bespreking vorm en inhoud. 6. Idem. 7. Individueel en in groepjes gedichten schrijven. Werken aan de gezamenlijke bundel.
INHOUDEN DICHTVORMEN	1. Bakerrijmpjes leren en opzeggen. 2. Idem Spelliedjes.	1-4. Idem. 5. Elfje.	1. Gedicht leren en voordragen. 2. Liederen (het langere lied) leren.	1-8. Idem. 9. Limerick.

	3. Idem Aftelrijmpjes. 4. Idem Nonsensversjes.	6. Kettinggedicht.	3-6. Idem. 7. Haiku. 8. Vrij vers.	
WERKVORMEN	1. Voorlezen door juf. 2. Klassikaal aftel-, spelliedjes, nonsensversjes leren en spelen. 3. Idem rijm- en ritmespelletjes. 4. Samen varianten op bestaande liedjes maken. 5. Rijmlotto's/puzzels. 6. In boekenhoek ingesproken rijmprentenboeken kijken en beluisteren.	1-2. Idem. 2. Idem. 3. Idem + woordkettingen. 4-6. Idem. 7. Klassikaal elfjes en kettinggedichten maken. Juf noteert en kopieert voor iedereen de teksten.	1. Idem. 2. Idem + buitenlandse versies. 3. Idem + woordkettingen, associëren. 4-5. Idem. 6. Gedichtenbundels en gedichten van klasgenoten lezen. 7. Individueel en in groepjes elfjes, kettinggedichten, haiku schrijven.	1. Idem. 2. Idem. 3. Idem + woordkettingen, associëren, metaforen bedenken. 4-5. Idem. 6. Gedichtenbundels en gedichten van klasgenoten lezen. 7. Idem + vrij vers en limerick schrijven.
LEESASPECTEN	Zie bij <i>de Leerlijn Gedichten lezen</i> .	Idem.	Idem.	Idem.
SCHRIJF-VAARDIGHEID	Ontluikende schrijfvaardigheid: Juf schrijft bij tekeningen.	Beginnende schrijfvaardigheid: Idem + klassikaal gemaakt.	Geoefende schrijfvaardigheid. Zelfstandig een gedicht schrijven.	Idem.
ZINSBOUW EN SPELLING	Mondeling 1. Kringen. 2. Vertellen en voorlezen. 3. Verteltekstenkring.	Mondeling 1-3. Idem. Schriftelijk 4. Oefenen op computer, stempelletters, linkprint.	Mondeling 1-2. Idem. 3. Tekstenkring + tekstbespreking, waaronder zinsbouw en spelling. Schriftelijk 4. Idem + werk- en oefenkaarten, computerprogramma's. 5. Cursorisch: individuele begeleiding of klassikaal.	Mondeling 1-3. Idem. Schriftelijk 4-5. Idem..
HANDSCHRIFT EN LAY-OUT	1. Voorbereidend schrijven: tekenen, ritmische patronen met muziek en bewegen. 2. Spelen met lettermateriaal.	1-2. Idem. 3. Linkprint, stempelen, overschrijven, overtrekken, schrijffletters oefenen.	1. Voortzetting patronen + randversiering, kalligrafie. 2. Voortzetting motorisch schrijven. 3. Gedichten schrijven en illustreren.	1. Idem + kalligrafie. 2. Persoonlijk handschrift ontwikkelen. 3. Idem + gedichten kalligraferen.
TEKST-VERWERKING EN LAY-OUT	1. Spelenderwijs computer verkennen. 2. 3. Druktechnieken: sjabloneren, stempelen.	1. Idem + letters, woorden, zinnetjes. 2. Verkennen tekstverwerkingsmogelijkheden: lettertypen, lettergrootte, kleur, vet, schuin. 3. Idem + met stofdruk, kartondruk, gedichtjes illustreren.	1. Idem + toepassen in teksten, briefjes, gedichten. 2. Idem + toepassen in teksten, briefjes, gedichten. 3. Idem + lino, zeefdruk,	1-2. Idem 3. Idem + in combinatie met 2 poëzieposters maken en groepsbundel.
TAAL-BESCHOUWING LITERAIRE TERMEN	1. Woord, klank, letter, rijm, maat/ ritme. 2. Rijmpje, versje, liedje, aftelrijmpje.	1. Idem + zin, regel. 2. Idem + kettinggedicht, elfje.	1. Idem + lettergreep, strofe, couplet, dubbelzinnigheid. 2. Idem + haiku.	1. Idem + refrein, binnenrijm, klinkerrijm, alliteratie, beeldspraak, figuurlijke taal. 2. Idem + regels aftelrijmpje, limerick, vrij vers, rondeel, sonnet.
SCHOOLEIGEN MATERIALEN LEERLIJNEN, ECT.				

6 Taalbeschouwingsaspecten

Afhankelijk van de genrekeuzen die een schoolteam heeft gemaakt, wordt vervolgens afgesproken welke terminologie aangeboden en geleerd wordt. Het spreekt van zelf dat er overlap is met Lezen (zie hfst 8.7). het gaat om termen en begrippen bij de:

- LAY-OUT: vet, cursief, hoofdletter, kleine letter, spatie, witregel, kantlijn, bladspiegel.
- TEKSTSTRUCTUUR: titel, ondertitel, inhoudsopgave, pagina/bladzijde, hoofdstuk, hoofdstuktitel, tussentitels, paragraaf, alinea.
- TEKSTOPBOUW: inleiding, kern, slot, climax, afloop, overgang, verband, zin, zinsbouw, zinslengte, woordvolgorde, verbindingswoorden, signaalwoorden, verwijswaarden.
- GENRESPECIFIEKE TERMEN. Afhankelijk van de gekozen genres. Bijvoorbeeld: Adres, afzender, dagtekening, aanhef, slotformulering, ondertekening bij BRIEF.